

Итак, в построении текстов парламентских дебатов участвуют разные группы ФЕ со структурой предложения. В тексте они могут подвергаться разным окказиональным преобразованиям посредством структурно-семантических и семантических приемов. Частотность же узуального и окказионального использования фразеологических выражений зависит от их принадлежности к определенной структурно-семантической группе или подгруппе. В целом основная часть фразеологических выражений в тексте модифицируется, что обусловлено неслитностью их семантической структуры и наличием в их составе слов с конвенциональным значением. Модификации фразеологических выражений обнаруживают некоторые особенности: а) они преобразуются при помощи инверсии, б) служат зачином распространенной метафоры.

ЛИТЕРАТУРА

1. Чернышева, И.И. Устойчивые словесные комплексы в языке и речи (на материале немецкого языка) для институтов и факультетов иностранных языков: уч. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. «Иностр. яз.» / И.И. Чернышева. – М.: Высш. школа, 1980. – 144с.
2. Бинович, Л.Э. Немецко-русский фразеологический словарь / Л.Э. Бинович, Н.Н. Гришин; под ред. д-ра Маличе-Клаппенбах и К. Агрикола. – 2-е изд. – М.: Русский язык, 1975. – 656с.
3. Duden. Deutsches Universalwörterbuch / hrsg. vom Wissenschaftlichen Rat der Dudenredaktion: Dr. A. Klosa u. a. – Mannheim: Bibliographisches Institut & F.A. Brockhaus A.G., 2001 – 1892S.
4. R. Wahrig-Burfeind. Deutsches Wörterbuch / Wahrig-Burfeind R. u. a. – 6. neu bearb. Aufl. – Gütersloh: Bertelsmann Lexikon, 1997 – 1420S.

ТЭМА СЯМ'І Ё ДРАМАТУРГІІ ВІЦЕБШЧЫНЫ

Т.У. Аляксеева
Віцебск, ВДУ

Праблемы сям'і з'яўляюцца прадметам вывучэння шматлікіх дысцыплін: філасофіі, псіхалогіі, сацыялогіі, гісторыі, літаратуры і іншых. У сучасным жыцці губляецца каштоўнасць маральных традыцый папярэдніх пакаленняў, дамінуючае месца займае матэрыяльны дабрабыт. Развіццё грамадства, урбанізацыя, аўтаматызацыя прыводзяць да разнявольвання асобы, эмансipaцыі жанчын. Менавіта адсюль ідзе павелічэнне колькасці разводаў, назіраецца трансфармацыя сям'і як сацыяльнага інстытута. Аднак паступова чалавецтва пачынае вяртацца да вечных пастулатаў, сапраўдных ісцін. Літаратуры ўласціва здольнасць заўважаць і занатоўваць змены, якія адбываюцца ў грамадстве. Вядома, што ўсебакова развітая, гарманічная асоба можа вырасці толькі ў сям'і з добрым мікракліматам, дзе правільна і лагічна размеркаваны абавязкі паміж блізкімі людзьмі.

У драматургіі Віцебшчыны сямейнае пытанне таксама займае значнае месца. У кожнай сям'і выпрацоўваюцца пэўныя прынцыпы, традыцыі, якія пераходзяць ад пакалення да пакалення. Бацькі імкнуцца перадаць свой досвед дзецям, засцерагчы іх ад памылак, падтрымаць у цяжкую хвіліну. Часам моладзь жадае прайсці самастойна жыццёвы шлях. Напрыклад, у камедыі «Мужчына, будзь мужчынам, або Уваскрэсенне Дон Кіхота» Мікола Матукоўскі ілюструе хлопцаў-школьнікаў,

якія вырашылі даказаць, што могуць справіцца адны з цяжкай працай, стаць сапраўднымі рыцарамі. Героі вытрымалі кпіны і здзекі і атрымалі адабрэнне.

Драматургі паказваюць, што выхаваўча-фармуючая роля сям'і адыходзіць на задні план, не з'яўляецца для бацькоў першасным арыенцірам. Кар'ера і матэрыяльныя каштоўнасці займаюць галоўнае месца ў іх сістэме прыярытэтаў. Гэта дэталёва раскрыта ў п'есах Міколы Матукоўскага «Апошняя інстанцыя» і Віталія Баркоўскага «І нас пацалуе Світанак». У апошняй адлюстроўваецца паступовы распад прыстойнай сям'і чыноўніка, безабароннасць дачкі перад наркотыкамі.

Абыякавае стаўленне да праблем сына, захапленне тэхнікай (М. Матукоўскі «Апошняя інстанцыя») прыводзіць да трагедыі: хлопец забівае аднакурсніка. Моладзь вастрэй адчувае крыўду, знявагу, падман, а гэтага не разумее персанаж. Усведамленне няправільна пражытага жыцця, пабудовы ўзаемаадносін з дзіцяці прыходзіць да мужчыны вельмі позна. Нельга адкупіцца «ад бацькоўскага абавязку грашым», «маленькія душы патрабуюць няспыннага, нястомнага сутыкнення з бацькоўскімі душамі...»[1, 167]. Нішто не заменіць цеплыні сардэчных пачуццяў, адкрытай і даверлівай атмасферы паміж блізкімі людзьмі. Ніколі не варта адступацца ад сумлення, не трэба баяцца самаахвярнасці. На думку аўтара, сям'я закладвае падмурак для развіцця маленькай душы, вучыць адрозніваць чорнае ад белага.

Засяроджваюць сваю ўвагу драматургі Віцебшчыны на такой праблеме, як страта сувязі паміж пакаленнямі. Аўтары прасочваюць у п'есах моманты, калі дзеці адракаюцца ад бацькоў ці дарослыя пакідаюць немаўлят дзеля асабістага шчасця, забаў. Яскрава паўстае гэта дылема ў п'есе «Сабака з залатым зубам» Уладзіміра Сауліча. Родны сын вырашае здаць маці ў дом састарэлых, мяняе яе на сабаку. У гэтай сям'і чалавек, які вырасціў галоўнага героя, дапамог атрымаць кватэру, стаў непатрэбным. Козлікаў не думае пра тое, што і яго чакае старасць, а адносіны з дачкою Ладаю ў яго не самыя лепшыя. Дзяўчына справядліва заўважае, што бабуля ў іх «і за няньку, і за лыжкамыйку, і за прыбіральшчыцу»[2, 137]. Ладу цікавяць толькі грошы, як і герояў п'есы «Хоба» Валерыя Маслюка. Персанаж названага твора асобна жыве ад жонкі і дзяцей, далёка ад цывілізацыі. Толькі ў гэтай пустэчы ён адчуў палёгку ад сквапнасці, бруду, бо родзічы страцілі лепшыя ўнутраныя якасці, пачалі ліслівіць дзеля багацця.

Аляксей Дудараў асэнсоўвае праблему міграцыі моладзі з вёскі ў горад («Вечар»). У сувязі з гэтым канчаткова губляецца сувязь з роднымі мясцінамі. Напрыклад, ад сына Мульціка ўжо пяць гадоў няма вестак. Стары імкнецца адшукаць яго, але намаганні застаюцца безвыніковымі. Аднавяскоўцы ўвесь час паглядаюць на дарогу з надзеяй убачыць там сваіх дзяцей. Гэтае чаканне іх аб'ядноўвае, але моладзь не едзе, нават не раскрывае каардынаты свайго месцазнаходжання.

У п'есе «Белы абрус» Фёдара Палачаніна канфлікт узнікае з-за нежадання сына Вадзіма хадзіць у школу. Юнак заганарыўся, пачаў лічыць сябе інтэлігентам у першым пакаленні, самым разумным у сям'і. Аўтар сцвярджае, што варта цаніць навакольнае асяроддзе, блізкіх людзей, дзякуючы якім нечага дасягаеш у свеце.

Чыстыя, даверлівыя ўзаемаадносіны паміж бацькамі і гераіняй раскрываюцца ў творы вышэйназванага драматурга «Не свая віна». Дзяўчына не паступіла ў медыцынскі інстытут, таму едзе ў горад працаваць стрэлачніцай. Верачка вельмі любіць і паважае сваіх бацькоў, у іх сям'і пануе ўзаемаразуменне і гармонія. Яна ні на хвіліну не забывае пра родных нават у горадзе. Дзяўчына часта дасылае ім лісты, віншуе з усімі святамі, клапаціцца пра іх дабрабыт і здароўе. Драматычным

момантам у п'есе варта лічыць эпизод, калі бацькі чуюць віншаванне па радыё ад дачкі, якой ужо няма ў жывых.

Драматург не прытрымліваецца выключна станоўчай трактоўкі вобраза маці. Аўтар ілюструе, што ў маладосці некаторыя не задумваюцца, якое гэта шчасце, калі Бог даруе дзіця. Ён асуджальна ставіцца да абортаў («Не свая віна», «Нявыпраўленая памылка»).

У аснову п'есы «Нявыпраўленая памылка» пакладзены дзве гісторыі жыцця жанчын, якія страцілі сваіх дзяцей і па розных прычынах не змаглі вярнуцца да іх. На працягу ўсяго свайго існавання яны імкнуліся выправіць сваю памылку і знайсці дзяцей. Гэтыя жанчыны ахвяравалі родных дзетак лёсу, каб толькі быць са сваімі каханымі мужчынамі, але ўсё жыццё пакутавалі за свае грахі. Характарызуюцца ў творы і такія жанчыны, якія чужых дзяцей выходзілі як родных.

Цікаваць драматургаў узаемаадносіны паміж мужам і жонкай, захаванне імі норм маралі, прыстойных паводзін. У творы «Агароджа на вакне» Генадзя Катлярова выпісаны любоўны трохкутнік, парушаны звычайны сямейны лад. Напаўзвар'яцелая жанчына-інвалід выступае носьбітам сумленнасці, дзіцячай наіўнасці і чысціні, добразычлівасці. Акцэнтавана пастаўлена ў п'есе праблема людской адзіноты, недахопу дзіцячай увагі да бацькоў.

Барыс Кантаровіч пранікае ў глыб чалавечай душы, аналізуе ўнутраныя сумненні, хістанні персанажаў. Аднак героі застаюцца вернымі сям'і, уласнаму гонару. П'еса «Галіна Пятрова» пабудавана на інтрызе, тайне. Аўтар застаецца на баку чыстага, сапраўднага кахання, таму натуральным з'яўляецца ўсведамленне галоўнай гераіняй Пятровай сваёй задачы: дапамагачь блізкім і родным людзям рабіць жыццё зразумелым і жаданым.

У камедыі «Учарашняга дня не вернеш» у цэнтры ўвагі Фёдара Палачаніна – муж Арцём і жонка Грэта. Хітрая, няшчырая жанчына губляе добрага гаспадара па сваёй віне. Фёдар Палачанін даказвае, што калі чалавек жыве па нормах маралі, то ён абавязкова знойдзе сваё шчасце, як гэта адбылося з сястрой гераіні. Не думаючы пра пакаянне, жывучы сённяшнім днём, сама Грэта застаецца ў адзіноце. Ф. Палачанін сцвярджае: цаніць тое, што мае, чалавек часам пачынае тады, калі страчвае гэта. Аўтар пераконвае, што трэба заўсёды рабіць прагнозы на будучае, задумвацца, якую карысць нясуць здзейшчаныя ўчынкі, ці перашкаджаюць яны каму-небудзь.

Галоўны герой п'есы Фёдара Палачаніна «Спытай сэрца сваё» Мікола згодны ажаніцца толькі па каханні, а не па разліку. Ён – увасабленне свядомага, адказнага стаўлення да сямейнага жыцця. Марыне ўжо даўно за трыццаць год, аднак яна не можа вырашыць пытанне, якое датычыцца яе асабістага шчасця, будучага жыцця. Маці дзяўчыны жадае, каб будучы зяць змяніў веравызнанне. Толькі малады чалавек застаецца верны сваёй веры. Гераіня ж вельмі любіць, паважае бацькоў і не можа пайсці супраць іх волі, пакрыўдзіць іх, таму і разладжваецца вяселле маладых. У п'есе «Расплата за нелюбоў» гераіня таксама не прымае дзяўчыну, з якой жадае звязаць свой лёс яе сын. Драматург прытрымліваецца думкі, што нельга ўмешвацца ў шчасце іншых.

Матыў жаночай адзіноты з'яўляецца цэнтральным ў п'есе «Фламенка» Валерыя Маслюка. У ёй раскрыты вобраз жанчыны, якая ўсё жыццё кахае аднаго чалавека, не здраджвае свайму пачуццю. Настаўніца Лізавета Раманаўна жыве мінулым, думкамі, успамінамі, таму працягвае захоўваць фотаздымкі каханага, артыкулы з газет. Аўтар даводзіць, што гэтыя персанажы супрацьлеглыя, у іх розныя дарогі.

У п'есах Фёдора Палачаніна таксама падаюцца думкі адзіночых людзей, апісваецца іх побыт, цяжкае існаванне. Гераіня драмы «Спытай сваё сэрца» прызнаецца: «Адзінота праклятая... Не атрымалася ні кар'еры, ні сям'і. А так хацелася б, каб і ў мяне было ўсё, як у людзей» [3, 105 –106]. Адчуваецца горыч, крыўда на сябе, вялікія душэўныя пакуты жанчыны.

Такім чынам, драматургі віцебскага рэгіёна засяроджваюць сваю ўвагу на тым, што ў сям'і павінны прысутнічаць каханне, узаемапавага і ўзаемаразуменне, уменне выслухаць роднага чалавека. Пры адсутнасці пералічаных якасцяў развальваюцца сем'і, абвастраюцца канфлікты паміж бацькамі і дзецьмі, мужам і жонкай. Аўтары сцвярджаюць, што ў дадзенай ячэйцы грамадства рэалізуецца працяг роду, арганізуецца правядзенне вольнага часу.

ЛІТАРАТУРА

1. Матукоўскі, М. Мудрамер: Выбраныя п'есы / М. Матукоўскі. – Мінск: Мастацкая літаратура, 1989. – 344 с.
2. Сауліч, У. Халімон камандуе парадом: П'есы / У. Сауліч. – Мінск: Мастацкая літаратура, 1993. – 142 с.
3. Палачанін, Ф. Не свая віна: П'есы / Ф. Палачанін. – Мінск: Мастацкая літаратура, 2003. – 148 с.

МАРФАНАЛАГІЧНЫЯ АСАБЛІВАСЦІ СЛОВАЎТВАРЭННЯ АДСУБСТАНТЫЎНЫХ НАЗВАЎ АСОБЫ СА ЗНАЧЭННЕМ 'ЖЫХАР' У СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ

Н.К. Архіпава
Віцебск, ВДУ

У артыкуле разглядаюцца аспекты словаўтварэння адназоўнікавых назваў асобы паводле месцапражывання ці месцазнаходжання. Матэрыялам для даследавання паслужылі матываваныя назоўнікі адназоўнікавага ўтварэння са значэннем 'жыхар' і 'жыхарка', атрыманыя шляхам суцэльнай выбаркі з Тлумачальнага слоўніка беларускай мовы [3] і Беларуска-рускага слоўніка [1] (далей ТСБМ і БРС). У ТСБМ і БРС зафіксавана каля сямісот трыццаці адназоўнікавых назваў асобы па адносінах да тэрыторыі, месцазнаходжання, месцапражывання.

У адназоўнікавых субстантываў са значэннем 'жыхар' і 'жыхарка' далучэнне словаўтваральных афіксаў да матывавальнай асновы выклікае пэўныя марфаналагічныя змены ўтваральнай асновы. Намі выяўлены наступныя: 1) **змена месца націску** (*Азія*→*азіят*, *армянін*→*армянка* (адначасова чаргаванне зычнай у сярэдзіне асновы і ўсячэнне асновы), *Аўстралія*→*аўстраліец*, *Балівія*→*балівіец*, *баск*→*басконка*, *грамадзяне*→*грамадзянін*, *грамадзянін*→*суграмадзянін*, *індыец*→*індыянка* (адначасова ўсячэнне асновы), *карэец*→*карэянка* (адначасова ўсячэнне асновы), *кітаец*→*кітаянка* (адначасова ўсячэнне асновы), *лес*→*лесавік*, *Сібір*→*сібірак*, *славяне*→*славянін*, *стэп*→*стэпавік*, *угандзец*→*угандыйка* (адначасова чаргаванне зычнай у сярэдзіне асновы), *чукча*→*чукчанка*, *Ява*→*яванец* і інш.); 2) **чаргаванне фанем у сярэдзіне ўтваральнай асновы**: а) галосных (*Арменія*→*армянін* (адначасова мена месца націску), *Боснія*→*басніец* (адначасова мена месца націску), *вёска*→*вясковец* (адначасова мена месца націску), *горац*→*гаранка* (адначасова мена месца націску і ўсячэнне асновы), *грэк*→*грачанка* (адначасова мена месца націску, чаргаванне зычнага ў фіналі асновы і ўсячэнне